

Dr Jan Ostojski  
Akademia Pedagogiczna w Krakowie  
Ul. Ingardena 4

## **Mass media zagrożeniem dla procesu socjalizacji i bezpieczeństwa psychicznego dzieci i młodzieży**

We współczesnym świecie środki masowego przekazu stały się wszechobecne w życiu codziennym człowieka. Pełnią funkcje poznawcze, upowszechniają określone treści, interpretują otaczającą nas rzeczywistość i pozwalają ją ocenić według zaproponowanej skali wartości, zmieniają styl życia i wzorce zachowań ludzi, grup społecznych i całych społeczeństw. Wywierają przemożny wpływ na prace, wypoczynek, życie publiczne i polityczne na system kształcenia i wychowania. Są źródłem przeżyć i doznań estetycznych i dzięki temu współtworzą szeroko rozumianą kulturę. Prawdopodobnie to właśnie media w znacznym stopniu decydują także o kierunku i tempie rozwoju ludzkiej cywilizacji.

Oprócz niewątpliwych zasług mediów w procesie socjalizacji wpływają one na dzieci i młodzież w sposób negatywny, rodzą poczucie zagrożenia bezpieczeństwa psychicznego i zagubienia w świecie wartości.

Szczególnie podatne na wpływów mediów są dzieci i młodzi ludzie. Negatywnie oddziałują one na nich przez:

- czas, spędzany przed ekranem, który nie jest poświęcony na inne ważne dla rozwoju człowieka czynności np. czytanie książek, ruch na świeżym powietrzu;
- sposób przekazu – obraz pozbawia ludzi potrzeby tworzenia wyobrażeń, bo wszystko podane jest wprost. Można więc sądzić, że telewizja sprzyja bierność i lenistwu umysłowemu oraz obniża sprawność myślenia abstrakcyjnego;
- przekazywane treści – informujących, sugerujących, oceniających, a także podawanie wzorców, nadawanie znaczeń, trening, prowokacja sytuacyjna.

Ze społecznego punktu widzenia groźnym wydaje się ten ostatni aspekt oddziaływania treścią. Podawanie wzorców oznacza przedstawianie młodemu odbiorcy różnych modeli postępowania, które wywołują w nim chęć naśladowania, czyli upodobnianie się do modeli pod względem wyglądu, sposobu wyrażania się, przekonań i zachowań. Ta klasa wpływów jest szczególnie znacząca w mediach wizualnych, gdyż dzieci i młodzież ma tendencje do naśladowania zachowań modeli ukazywanych na ekranie. Nie zawsze są to

jednak wzorce pozytywne i godne naśladowania, a często o charakterze dewiacyjnym.

Nadawanie znaczeń – polega na wiązaniu określonych emocji z konkretnymi zdarzeniami, np. współczucie z widokiem cierpienia, lub przeciwnie – obojętności w obliczu cierpienia. Ponieważ w telewizji prezentowanych jest bardzo wiele obrazów nasyconych emocjami, rodzaj prowokowanych emocji ma bardzo duże znaczenie dla kształtowania nastawień dzieci do różnych zjawisk. Oglądany program lub gra komputerowa mogą wzbudzić silne emocje, a jednocześnie ich szybka zmiana i natłok może prowadzić do tego, że żadna z nich nie jest głębiej przeżyta i w rezultacie powodują tylko poczucie ogólnego pobudzenia i oszołomienia.

Z kolei trening medialny jest powtarzaniem czynności powodującym wyuczenie się ich i przyzwyczajenie do ich wykonywania. W przypadku telewizji, korzystanie z niej polega nie tyle na powtarzaniu czynności, co na powtarzaniu przeżywanych emocji wywołanych przez program. Częste przeżywanie podobnych uczuć powoduje, że stają się one dominantą emocjonalną odbiorcy. Jeśli są to uczucia dramatyczne, towarzyszące np. obrazom krzywdy, częste ich przeżywanie może spowodować desensytyzację, czyli zubożenie emocjonalne na analogiczne bodźce płynące ze świata realnego.

W grach komputerowych trening ma znaczenie bardziej dosłowne. Gracz nabiera wprawy w posługiwaniu się komputerem, ćwiczy koordynację wzrokowo-ruchową, a jednocześnie wielokrotnie zadaje cierpienie i dokonuje zabójstw. Agresja ta jest wprawdzie symulatywna, ale gracz uczy się jej i może ją później przenieść do realnego życia.

Prowokacja sytuacyjna – polega na stworzeniu sytuacji wymagającej od młodego widza samodzielnego rozwiązania problemu i własnej aktywności. Mimo apeli socjologów, psychologów i pedagogów media są dla młodych ludzi niezwykle atrakcyjna forma spędzania wolnego czasu. Z przeprowadzonych badań wynika, iż ponad 30% badanych rodzin przyznaje się, że posiada w domu dwa lub więcej telewizorów. Coraz częściej telewizory i komputery pojawiają się w pokoju dzieci, przez co uzyskują nieograniczony wielogodzinny dostęp do mediów.

50% badanych dzieci ogląda telewizję ponad 2 godziny dziennie, szczególnie w dni jesienne i zimowe. Ponad 40% badanych rodziców nie organizuje wolnego czasu swoim dzieciom ze względu na swoje obowiązki zawodowe. Ponad 70% dzieci przyznało się, że chętnie ogląda telewizję każdego dnia. Najczęściej

oglądają telewizję dzieci z rodzin wielodzietnych oraz rodzin niepełnych, w których trudno o dostateczną opiekę i poczucie bezpieczeństwa. Odbiornik telewizyjny w wielu rodzinach stał się kolejnym domownikiem, jest włączony od rana do wieczora, bez względu na to, czy go ktoś ogląda czy nie.

Z badań wynika, że najbardziej popularnymi mediami są: telewizja, Internet i kolorowa prasa młodzieżowa<sup>1</sup>. Najistotniejszą ich funkcją jest funkcja wychowawcza i socjalizacyjna. Dzięki niej młody człowiek uczy się tolerancji dla innych kultur, kształtuje postawy prospołeczne, takie jak: pomaganie innym, dzielenie się, współdziałanie, okazywanie sympatii, werbalizacja uczuć, dostrzeganie problemów innych.

Wraz z ogromnymi możliwościami media niosą ze sobą wielkie zagrożenia.

Świat w nich przedstawiany wiąże się z wieloma negatywnymi zjawiskami takimi jak:

- rozbicie spójności wypowiedzi (migawkowość) przy jednoczesnym natłoku informacji (szum informacyjny);
- afirmacja agresji;
- ujednolicenie wzorców zachowań i propagowanie negatywnych postaw życiowych i społecznych (na przykład propagowanie konsumpcyjnego i łatwego stylu życia, braku wrażliwości na krzywdę ludzką);
- osłabienie aktywności kulturalnej i obniżenie smaku estetycznego;
- osłabienie przeżyć autentycznych (prawdziwych zdarzeń);
- pogłębienie izolacji człowieka i jego osamotnienie.

W rezultacie media mogą mieć negatywny wpływ na:

- młodego człowieka, jego zdrowie, sferę emocjonalno-społeczną i motywacyjną;
- dezorganizację rodziny;
- dezorganizację dnia;
- funkcje wychowawcze rodziców i instytucji.

Mass media w wielu rodzinach przejęły na siebie funkcje wychowawcze i socjalizacyjne. Dorośli pochłonięci swoimi obowiązkami ograniczają swój czas spędzany z dzieckiem. Zadowoleni są z tego, że dziecko samo potrafi sobie zorganizować czas, zająć się jakąś zabawką, czytaniem kolorowej prasy czy oglądaniem telewizji. Socjologowie, wychowawcy i psychologowie apelują o to by media nie zastępowały dziecku kontaktu z rodzicami. Jednak w wielu

---

<sup>1</sup>Badania przeprowadzono w Katedrze Edukacji Obronnej Akademii Pedagogicznej w Krakowie w roku 1999. Objęto nimi 1822 uczniów szkół ponadpodstawowych województwa śląskiego, małopolskiego, świętokrzyskiego

rodzinach właśnie wokół ekranu telewizora koncentruje się życie rodzinne. Telewizja i Internet redukuje ilość czasu przeznaczonego na naukę, pracę i czynny wypoczynek. W efekcie następuje dezorganizacja życia rodzinnego. Rodziny bardzo niewiele lub wcale nie poświęcają czasu na wspólne rozmowy, dzielenie się przeżyciami, na przekazywanie pozytywnych wartości. Niewłaściwe korzystanie z mediów izoluje członków rodziny od siebie<sup>2</sup>. Dorastający młody człowiek, który nie ma kontaktu z rodzina czuje się samotny, odrzucony, traci poczucie bezpieczeństwa.

Długotrwałe przesiadywanie przed komputerem czy telewizorem wpływa również niekorzystnie na zdrowie fizyczne i psychiczne młodzieży (pogorszenie wzroku, skrzywienie kręgosłupa, otyłość, zaburzenia emocjonalne i inne).

Inne zagrożenie związane jest z trudnością w odnalezieniu (zwłaszcza przez małe dzieci) granicy między prawdą a fikcją. Czas poświęcony na oglądanie telewizji ogranicza ich bezpośredni kontakt z rzeczywistością, przez co stają się z wolna ludźmi o zapożyczonym doświadczeniu i zapożyczonej tożsamości. Dziecko stopniowo zaczyna utożsamiać się z bohaterami bajek, programów i filmów. Zaczyna mieć trudności z nawiązywaniem kontaktów emocjonalnych z ludźmi, czuje się izolowane i osamotnione nawet w środowisku rodzinnym.

Dla młodego człowieka (szczególnie w okresie dojrzewania) niebezpieczne staje się bezkrytyczne naśladowanie idola, wzoru, którym najczęściej jest gwiazda filmu, modelka, sportowiec czy piosenkarz. Młodzież ubiera się, zachowuje, przyjmuje postawę swojego wzoru. Dziewczęta odchudzają się by wyglądać jak modelki, popadając często w poważną i trudno wyleczalną chorobę np. anoreksję. Chłopcy zażywają sterydy by posiadać sylwetkę jak ich idol. Medialne wzory młodzieży dalekie są jednak od ideałów. Powszechnie słyszy się o zażywaniu narkotyków, nałogach alkoholowych, niemoralnym zachowaniu sławnych gwiazd. Bezkrytyczne naśladowanie może stać się groźne dla nastolatka, który chce za wszelką cenę być taki jak jego ideał.

Największym niebezpieczeństwem, wynikającym z bezmyślnego i bezkrytycznego korzystania z mediów jest przejmowanie przez dzieci i młodzież negatywnych zachowań i postaw takich jak: agresja, nietolerancja, brak wrażliwości na ludzką krzywdę, wrogość wobec innych ludzi.

Świat, w którym żyje dzisiejsza młodzież jest światem przemocy. Zamieszczane codziennie w gazetach, nagłaśniane przez radio i telewizję

---

<sup>2</sup> B. Sędzimir, Wpływ telewizji na młodzież, miesięcznik „Wychowawca” nr 11/2001, s 14-15

morderstwa, napaści, zamieszki, samobójstwa i konflikty zbrojne stanowią bogaty materiał dowodowy, świadczący o rozmiarach krzywd, jakie ludzie potrafią wyrządzić sobie i innym. Pod wpływem takich obrazów i treści rodzi się agresja. Warto się zastanowić nad tym, czym i jak rodzi się agresja u młodego człowieka.

Według M. Braun-Gałkowskiej - syndrom agresji to zespół przeżyć, postaw i zachowań, których celem lub skutkiem (zamierzonym lub niezamierzonym) jest wyrządzenie krzywdy (pośrednio i bezpośrednio) innej osobie lub sobie samemu<sup>3</sup>.

Opracowano wiele teorii agresji, jedna z nich wyjaśnia agresję jako zachowanie wyuczone społecznie. W tym ujęciu agresja zostaje wyuczona przez obserwację modeli. Wyróżnia się trzy modele stosowane w wyjaśnianiu wpływu obrazu telewizyjnego, filmowego na zachowanie dzieci i młodzieży:

- model katharis – zakłada, że eksponowanie w telewizji przemocy może uwolnić wypartą, zablokowaną wrogość, agresywne dążenia oraz inne antyspołeczne tendencje;
- model kataliz – w przeciwieństwie do katharis, zakłada, że eksponowanie telewizyjnej przemocy działa jak katalizator, który inicjuje i ułatwia ekspresję przemocy u widza. Szczególnie podatne na tego typu działania są dzieci w wieku 7 – 9 lat;
- model naśladownictwa – zakłada, że telewizja działa na widza jak model określonych zachowań prospołecznych czy antyspołecznych, których nie musi się uczyć, ćwiczyć, powtarzać, trenować, aby te zachowania podjąć w jakiejś sytuacji, gdy nadarzy się sprzyjająca sytuacja.

Socjologów i pedagogów niepokoi tak duża oglądalność telewizji przez dzieci i młodzież, a zwłaszcza filmów fabularnych i kreskówek (np. „Pokemony”, czy popularne wśród młodzieży filmy komiksowe „Anime” i „Manga”) przesycone agresją.

Z badań amerykańskich wynika, że w kreskówkach dla dzieci jest trzy razy więcej przemocy niż w filmach dla dorosłych. Badania prowadzone w Polsce ujawniły, że w najczęściej oglądanych programach ogólnopolskich (TV1, TV2, Polsat, TVN) jeden obraz przemocy przypada średnio co 4 minuty<sup>4</sup>. Dzieci oglądające takie programy, mogą wyrobić sobie pogląd na przestępstwa i przemoc jako na normalne zjawiska występujące w życiu dorosłych (badania wykazały, że zachowania społeczne dorosłych ukształtowane zostały przez to co

<sup>3</sup> M. Braun- Gałkowska, Media a odbiorca, miesięcznik „Wychowawca”, nr 11/2001, s 6-8

<sup>4</sup> „Gazeta Wyborcza” nr 26 , luty 1997, s 1-3

oglądali w dzieciństwie).

Przemoc, drastyczne sceny szczególnie często występują w mediach komercyjnych. Media te na ogół nie przestrzegają zobowiązań, które mówią o tym, że audycje i reklamy zagrażające psychicznemu i uczuciowemu rozwojowi dziecka mogą być nadawane po godzinie 23.00. Stacje te często reklamują drastyczne filmy w ciągu dnia i nie uprzedzają widzów przed jego emisją o wymaganiach wiekowych do prawidłowego jego odbioru. Na przykład stacja Canal+ wyemitowała około godziny 20.00 pełen drastycznych scen film „Urodzeni mordercy”. Innym przykładem jest nadawanie przez telewizję Polsat i TVN seriali pełnych przemocy takich jak „Largo”, „Rozbitkowie”, „Xena”.

Do pism, które „żyje” z opisywania krwawych tematów lub publikowania wstrząsających materiałów fotograficznych należy zaliczyć miesięcznik „Zły (bez przebaczenia)”.

Młody człowiek, który często ogląda filmy, programy nasycone przemocą, zatracza postawy pozytywne takie jak: współczucie, miłość i szacunek do drugiego człowieka. Prezentuje często postawę nie tolerancji i wrogości. Nie akceptuje tego, co jest dla niego nowe czy odmienne. Jest wrogo nastawiony do ludzi wyznających inną wiarę, mających odmienną kulturę, narodowość itp.

Mass media we współczesnym świecie są jednym z czynników tworzących środowisko człowieka. Pełnią one w społeczeństwie różnorodne funkcje (pozytywne i negatywne). Wpływają na nasze życie i naszych dzieci. Warto więc nauczyć się mądrze z nich korzystać tak by rozwijały w nas pozytywne uczucia, postawy i zachowania. Nauczały i pokazywały piękno świata przyrody, kultury, sztuki i nauki. Pomagały zrozumieć problemy niepełnosprawnych, upośledzonych, chorych i samych siebie.